

Oponentský posudek diplomové práce Kateřiny Kadlecové Jazyk dívek a girls podle českých dívčích časopisů

Téma této diplomové práce je nesmírně zajímavé a velmi aktuální, daleko víc, než se to zdá na první pohled a jak by to snad mohl implikovat název. Jazyku dívčích časopisů v užším slova smyslu – a v těsné souvislosti s tím i „dívčímu slangu“ – se totiž podrobně věnuje jen jedna část práce, a i ta v mnohem širším a závažnějším kontextu.

Co by snad v jednodušší práci mohlo být cílem, je zde prostředkem. Diplomantka se totiž – vycházejíc z toho, že „jazyk spoluurčuje chod světa a ovlivňuje realitu“ (s. 3) - na základě lingvistické analýzy, kritické analýzy diskurzu, ale i prostřednictvím propracovaného dotazníkového šetření hodlá dobrat k tomu, „jaký ideologický potenciál tyto časopisy (tj. čtyři vybrané: COSMOgirl!, BravoGIRL, Dívka a Top dívka – pozn. I. V.) mají, jakými prostředky manipulace disponují a jak obsahy, témata a formu jejich textů přijímá věková skupina dívek, již jsou určeny“ (s. 3). Autorka se snaží potvrdit hypotézu, 1/ že uvedené časopisy vnucují dívkám v kritickém věku, kdy se vymezují (jako ženy) a kdy hledají své místo v sociální struktuře, určitý obraz světa, pohled na svět, myšlení, určité hodnoty, 2/ že je toto ovlivňování myšlení propojeno s jazykem (v nejširším smyslu slova) a 3/ „že je ve svých důsledcích škodlivé“ (s. 4).

Autorka při tom využívá bohaté české i zahraniční odborné literatury z mnoha sfér: jde o poznatky z feministické lingvistiky, ze stylistiky a rétoriky, z oblasti jazyka mládeže, mediální komunikace, ze sociologie a sociolingvistiky vůbec, nemluvě o relevantní literatuře bohemistické. S odbornou literaturou pracuje výborně, profesionálně: tvůrčím způsobem propojuje různé kontexty, tak aby jí vše pomohlo dobře ukázat souvislosti.

Diplomová práce je rozčleněna do sedmi kapitol, po úvodu (1) následují tři, z nichž jedna charakterizuje uvedené časopisy z hlediska jejich pozice na českém mediálním trhu (2), další pojednává o jejich tématech a žánrech, včetně podrobné charakteristiky těch jedinečných a typických, sémioticky heterogenních, fotorománu, osvětového fotopříběhu a reklamního komiksu (3), a konečně je tu kapitola o jazyku a stylu těchto časopisů (4).

V ní se vychází od formulace specifičnosti dané komunikační situace a od aspektu genderového (který podle autorky jazykovou podobu diskurzu určuje velmi významně). Poté jsou jazykové projevy v této sféře charakterizovány z hlediska spisovnosti/ nespisovnosti, a konečně jsou podrobně probrány jednotlivé jazykové roviny, s důrazem na slovní zásobu: diplomantka se věnuje velmi detailně zejména typům a funkcím anglicismů (tak jako neustále, i zde se zdůrazňuje jejich „ideologizační“ působení). Subkapitolka je věnována také

intertextovosti: ta se však uplatňuje v dívčích časopisech velmi slabě, protože předpokládá přece jen vzdělanější a náročnější publikum (zde se setkáváme sporadicky jen s aluzemi na reklamy či názvy filmů).

5. kapitola „Jak to vidí dívky“ je věnována interpretaci dotazníkového šetření (jehož profesionalitě se můžeme obdivovat): velmi zajímavě se tu ukazuje, jakou má výše popsané úsilí produktorů zpětnou vazbu. Diplomantka např. zkoumá, jak dívky rozumějí vybraným výrazům, které se v časopisech vyskytují, zda je samy aktivně užívají apod. (vychytaný, outfit, sprd'ák, hustě vymazlenej týpek, má to tak hozený, sexice, celebrita): porozumění, natož aktivní užívání nebylo zdaleka samozřejmostí, spojovalo se většinou s pravidelnými čtenářkami těchto časopisů („Takhle máme mluvit my?“ připsala jedna respondentka.) Zkoumá se také postoj dívek k nespisovnosti – respondentkám nevadí, a většinou ji dokonce vůbec neregistrují (což je asi horší). Je také příznačné, že když byly samy dívky požádány, aby se k nějaké otázce souvisle vyjádřily, používaly v (oficiálním, formálně působícím, spisovném) dotazníku „nespisovnou a leckdy vulgární češtinu“ (s. 57). Důležité je však zjištění, že čtenářky nepřijímají pofiderní texty časopisů pro dívky zcela nekriticky: mnoho z dotázaných bylo schopno zhodnotit jeden z nich jako nereálný, příliš jednoduchý, hloupý, nekvalitně napsaný apod. („Sou to kecy, nesrozumitelný, divný.“) Jak se ukazuje i jinde, nepřijímají to, co jim časopisy nabízejí, úplně nekriticky. Autorka soudí, že je to vlivem počínající mediální výchovy: dalo by se ještě nějak rozvést?

Nejzajímavější část práce představuje syntetizující 6. kapitola „Ideologie pro zvané konzumenty“. Nejprve autorka vymezuje pojem ideologie v jeho nejpodstatnějších aspektech a pak se zaměřuje na sociální skupinu, kterou chtějí oslovit a „ideologizovat“ dívčí časopisy. Hovoří tu o „dvojí ideologii – globální, která má vliv na celou společnost (konzumerismus, kapitalismus, třídní nadřazenost, sexismus a nadřazenost mužů aj.) a ideologie s účelem rezistence jejichž úkolem je pouze stmelovat, a tudíž uzpůsobovat k snazšímu ovládnutí, členy skupiny (zdánlivé egalitářství, femininita, asertivita jako způsob boje s nejistotou)“. Ideologicky důležité je také to, co není explicitně přítomno (ale dá se interpretovat tím, že se jistá témata jakoby programově ignorují): šovinismus, pasivní rasismus, xenofobie, také snad ateismus (s. 64). V samostatných subkapitolkách se pak probírají určující dva aspekty ideologie imputované dívkám jako příslušnicím určité komunity (již sjednocují a definují a ideologicky utvářejí do značné míry právě tyto časopisy): je to jednak konzumerismus, jednak „antifeminismus, antiemancipace“ s důrazem na kult těla. „Na rozdíl od exkluzivních časopisů pro ženy nešíří dívčí časopisy ideologii emancipace a feminismu“ (s. 69), naopak, dívky jsou instruovány, aby se ve vztahu k mužům chovaly jako slabé, aby se stylizovaly do

role „sexuální loutky“, aby manipulovaly. Vtipy a bonmoty o ženách a mužích, neoprávněně generalizující a udržující tradiční „sexistické“ stereotypy, ukotvují podle autorky nadřazenost mužů a dehonestují ženy. Její příklady z časopisů mluví za vše. Velmi zajímavé jsou pasáže o tom, jak časopis referuje o ženách a jak o mužích. V závěru se v rámci kapitoly a ideologii věnuje pozornost problematice argumentace v dívčích časopisech a nakonec ještě autorka podrobuje z tohoto hlediska úvodníky jako „ideologické brány do časopisu“.

Diplomantka dospívá ke zjištěním společensky velmi závažným: Tzv. časopisy pro dívky imputují svým čtenářkám, že nejdůležitější je dobře vypadat (z toho pak vycházejí dílčí témata – móda, péče o vzhled, kosmetika, diety), a (tedy) dokázat zaujmout (stejně dobře vypadajícího) partnera, navázat s ním vztah a sexuálně s ním žít. A také: konzumovat, být zákaznicí, nechat se ovlivnit ke koupi. A sledovat módní trendy: být stále trendy a sexy. Dalším okruhem témat jsou slavné osobnosti, „celebrity“: i ony jsou ovšem představovány pouze prostřednictvím svého vzhledu, „vypadání“ - a svých milostných peripetií. Vážnější témata, související s orientací v opravdovém životě, s hlubším hledáním identity, porozuměním jiným lidem a jejich skutečným problémům, s rozvíjením skutečných zájmů, se společenským a kulturním rozhledem či s profesní orientací, pobídky k přemýšlení, tvořivosti či sebevzdělávání, to vše naprosto chybí.

Věnovat pozornost právě takovým tématům, jaké nacházíme brilantně zpracováno v této diplomové práci, je velmi potřebné. Myslím, že by tato práce měla být vydána, buď jako celek, nebo aspoň některé její části, protože její výsledky jsou celospolečensky nesmírně důležité a měl by se s nimi seznámit každý, kdo má co do činění s výchovou a s dívkami příslušné věkové skupiny. Ráda bych diplomantce položila řadu otázek, ale nakonec z nich zbývá jen jedna. Z bibliografie se dovídáme, že vydala knihu a článek orientované na ženské časopisy, a také v posuzované práci se o časopisech pro ženy zmiňuje. Jak je to s ideologií tam (zejména s ohledem na gender)? Jak je možné, že ženské časopisy jsou založeny feministicky (jak jsem z práce pochopila), a časopisy dívčí (které mají pro ně připravovat čtenářky) jsou zaměřeny úplně opačně? (Možná jsou však „feministicky“ založeny pouze některé z ženských časopisů, ty „exkluzivní“?)

Jsem velmi ráda, že jsem si tuto práci mohla přečíst a že ji mohu doporučit k obhajobě.

Navrhovaná známka: výborně

PhDr. Irena Vaňková, CSc.

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

FF UK Praha

V Praze 22. ledna 2007